
Del grup de La Mirada a l'Institut de les Lletres Catalanes:

la metamorfosi necessària d'un programa cultural en temps de guerra

ORIOI PONSATÍ-MURLÀ

Universitat de Girona

oriol.ponsati@udg.edu

Resum: Aquest article pretén reforçar la tesi de la continuïtat programàtica en les diverses formes d'organització impulsades pels escriptors catalans entre finals dels anys 1920 i els primers mesos de la guerra civil, d'una banda, i, de l'altra, documentar amb precisió i analitzar la iniciativa per part dels escriptors mateixos de crear un Institut de les Lletres Catalanes immediatament després dels Fets de Maig de 1937.

Paraules clau: Colla de Sabadell; Club dels Novel·listes; Comissió de les Lletres Catalanes; Institució de les Lletres Catalanes; Francesc Trabal.

From the Grup de La Mirada to the Institut de les Lletres Catalanes: the necessary metamorphosis of a cultural programme in wartime

Abstract: This paper aims, firstly, to reinforce the thesis of the programmatic continuity in the various forms of organization promoted by Catalan writers between the late twenties and the first months of the Spanish Civil War and, secondly, to document precisely and analyse the writers' own initiative to create an Institut de les Lletres Catalanes immediately after the «Fets de Maig» of 1937.

Keywords: Colla de Sabadell; Club dels Novel·listes; Comissió de les Lletres Catalanes; Institució de les Lletres Catalanes; Francesc Trabal.

1. Introducció

La creació d'un Comitè d'Edicions Catalanes¹ per part del conseller primer Josep Tarradellas, fet efectiu el 9 de desembre de 1936, inaugurarà un període de deu mesos d'una profusa successió d'entitats d'escriptors vinculades al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. En el fons, podríem arribar a interpretar que es tracta sempre d'un mateix organisme en mutació constant, del qual es modifica el nom, les funcions i els components, i que permet transitar pacíficament des de la mena d'organització para-sindical que exigia l'adveniment de la revolució social a Barcelona, en els mesos immediatament posteriors a la sufocació del fallit cop d'estat militar, cap a un organisme desllastat de rèmores sindicals i amb plena autonomia de funcionament sota l'empara de la Generalitat. Així,

1. DOGC de 9-12-1936, p. 915.

el Comitè d'Edicions Catalanes (que representava, ja, al seu torn, una modificació de l'encàrrec que el conseller Gassol havia fet per decret de 26 d'agost de 1936 a l'Agrupació d'Escriptors Catalans, d'organització del règim editorial de Catalunya),² es convertirà, tot just cinc setmanes més tard, en una Comissió de les Lletres Catalanes, per efecte del decret del conseller Antoni M. Sbert, publicat el 17 de gener de 1937,³ en Institut de les Lletres Catalanes, per decret del president Companys i el conseller Pi i Sunyer publicat el 16 de setembre de 1937,⁴ i, finalment, en Institució de les Lletres Catalanes, per decret també del president i el conseller de Cultura aparegut al DOGC el 17 d'octubre de 1937.⁵

Més enllà d'aquesta prolífica rècula d'entitats, el període que transcorre entre el 9 de desembre de 1936 (creació del Comitè d'Edicions Catalanes) i el 16 de setembre de 1937 (creació de l'Institut de les Lletres Catalanes) representa un exercici de govern complex i sorprenent, atès que tant el Comitè d'Edicions Catalanes com la Comissió de les Lletres Catalanes eren, innegablement, entitats governamentals (havien estat creades per decret del conseller de Cultura i disposarien de partida pressupostària del Govern per fer front a les seves despeses) però els membres que en formaven part en nom dels escriptors no ho feien a títol individual, sinó en representació de l'organisme sindical al qual (obligatòriament) pertanyien. Aquest és un aspecte que, de fet, no apareix explícitament en el decret de Tarradellas de 2 de desembre, però tothom entenia que Anna Murià s'hi integrava en representació del Grup Sindical d'Escriptors Catalans (GSEC), vinculat a la CNT, mentre que Pous i Pagès, Trabal i Oliver ho feien en nom de l'Agrupació d'Escriptors Catalans (AEC), de matriu ugetista, i així es traduïa en els documents que la Comissió faria circular. Així, per exemple, en un equilibri singular, que integrava Generalitat, UGT i CNT, una invitació enviada per la Comissió de les Lletres Catalanes a Prudenci Bertrana amb motiu de l'escrutini del Premi dels Novel·listes 1937, prendria la forma següent:

[Paper timbrat amb l'escut de la Generalitat]

Comissió de les Lletres Catalanes de la Generalitat de Catalunya

Rambla de Catalunya, 41, pral.

Telèfon 20303

Ciutat, 7 d'abril del 1937

Estimat company:

2. DOGC de 28-8-1936, p. 1228

3. DOGC de 17-1-1937, p. 261.

4. DOGC de 16-9-1937, p. 1150-1152.

5. DOGC de 17-10-1937, p. 285-286.

Aquesta Comissió, en nom de l'Agrupació d'Escriptors Catalans (U.G.T.) i del Grup Sindical d'Escriptors Catalans (C.N.T.), té el gust d'invitar-vos a l'acte de l'escrutini en virtut del qual serà atorgat el Premi dels Novel·listes d'enguany.

Esperant la vostra assistència us saludem afectuosament

Escrutini: dilluns dia 12, a dos quarts de set, en aquest estatge.

[Segell de la Comissió de les Lletres Catalanes – Generalitat de Catalunya].⁶

La conversió del Club dels Novel·listes en una Agrupació d'Escriptors Catalans (AEC) vinculada a la UGT, a principis d'agost de 1936, només es pot entendre com a conseqüència de l'exigència de sindicació obligatòria imposada a partir de l'esclat de la revolució social a Barcelona. Obeeix a la mateixa lògica la creació del Grup Sindical d'Escriptors Catalans, el desembre de 1936, tot i que amb una representativitat molt menor. Altres intents amb una vocació ideològica més transversal, com per exemple el de l'Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials, que pretenia aglutinar autors tant d'òrbita pousista com comunista i que va llançar la seva crida de manera molt primeirenca, a primers d'agost de 1936,⁷ van topiar amb la paret dels dos sindicats majoritaris, UGT i CNT, que van imposar el seu caràcter hegemònic i van frustrar qualsevol intent de sindicació alternativa.

Tot i que l'AEC, el sindicat majoritari d'escriptors, no es va arribar a dissoldre en cap moment, el marc sindical no era ni el que convenia ni el que interessava a la majoria d'autors catalans. Les tensions i les desavinences entre l'AEC i el Departament d'Edicions de la Secretaria de Treball Col·lectiu (UGT-CNT) van ser del tot explícites, especialment a partir dels mesos d'octubre i novembre de 1936, tal com ja hem posat de manifest en un altre lloc.⁸ La punta de llança de les dissensions es focalitzà en la lluita per gestionar la recollida de publicacions i el seu enviament tant als hospitals de guerra com al front, d'una banda, i per dirigir i organitzar el règim editorial i de publicacions a Catalunya, de l'altra. Això no obstant, l'abast de les friccions entre autors i sindicats anava molt més enllà. L'aixopluc sindical difícilment podia constituir un espai confortable per a una generació d'escriptors que, ja des de finals dels anys vint, havia portat a terme un programa perfectament planificat d'actuacions encaminades a vertebrar la vida literària i editorial, a renovar algunes de les estructures que consideraven caduques i, en darrer terme, a completar un relleu generacional que donés saba nova a la creació i l'edició literàries en llengua catalana. Aquest programa es va veure innegablement interromput –o, com a mínim, alterat– per la successió d'esdeveniments que tingueren

6. Universitat de Girona, Biblioteca del Campus Barri Vell, Fons Prudenci i Aurora Bertrana, MS. PB-144.

7. «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials», *La Humanitat*, 1-8-1936, p. 7.

8. O. PONSATI-MURLÀ, «Del Club dels Novel·listes a la Comissió de les Lletres Catalanes: relació entre escriptors i sindicats durant la *belle époque des songes socialo-communistes*», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, en premsa.

lloc a Catalunya a partir del mes de juliol de 1936. Però les línies mestres del propòsit inicial, fet explícit ja per la Colla de Sabadell deu anys abans, no es van abandonar mai i, davant la impossibilitat de portar-les a terme a redós del paraigua sindical, tingué lloc una translació subtil però decidida que acabaria situant els escriptors sota la tutela exclusiva de la Generalitat de Catalunya, que els oferia un marge de maniobra i uns recursos que no haurien trobat enlloc més.

Aquest paper pretén, doncs, d'una banda, contribuir a ressaltar no només en termes continuistes, sinó fins i tot programàtics, el fil que uneix, de cap a cap, les diverses iniciatives que apareixen entre 1924 (La Mirada) i 1937 (Institut de les Lletres Catalanes). En definitiva, que no és possible entendre la successió Grup de La Mirada – Club dels Novel·listes – AEC – Organització del règim editorial – Comitè d'Edicions Catalanes – Comissió de les Lletres Catalanes – Institut (i Institució) de les Lletres Catalanes si no és de manera programàtica i a partir d'una intenció coherent de fons, que es va adaptant intel·ligentment a circumstàncies altament canviants gràcies a la perícia política, a la clarividència amb relació a aquest context volàtil i a la capacitat aglutinadora, especialment, de Francesc Trabal. I, de l'altra, documentar una hipòtesi que ja havia estat intuïda per Maria Campillo,⁹ tot i que sense les evidències de les quals disposem avui i que permeten ratificar-la completament: que la idea de crear un Institut de les Lletres Catalanes cal situar-la, ja, al mes de maig de 1937 i que, si bé seria el conseller Pi i Sunyer qui formalment l'acabaria portant a terme, fou una iniciativa dels escriptors mateixos, elevada a la Conselleria de Cultura immediatament després dels Fets de Maig.

2. Estat de la qüestió

El destí de la literatura catalana entre els darrers anys de la dictadura de Primo de Rivera i la finalització de la guerra civil és indestruïble de les iniciatives i les formes d'organització adoptades pels escriptors mateixos en unes circumstàncies polítiques constantment canviants. Quan s'observen de prop aquells anys, especialment a partir de 1936, hom no pot evitar una sensació d'acceleració constant, de proliferació i mutació permanent d'una quantitat ingent d'iniciatives desenvolupades en les circumstàncies més adverses. Per això mateix, l'estudi dels fets i dels protagonistes d'aquells fets sembla inexhaurible i ha ocupat —i continua ocupant— l'atenció dels nostres investigadors des de fa, gairebé, trenta anys. Si el 1991 Albert Manent podia afirmar: «No conec cap estudi sobre la posició dels nostres intel·lectuals davant la guerra civil i l'esclat de violència i d'anarquia que desencadenà l'alçament militar del 19 de juliol

9. M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 244-245.

de 1936»,¹⁰ tres dècades més tard la bibliografia sobre aquest període ha assolit unes quotes d'exhaustivitat extraordinàries. El paper que presentem no s'hauria pogut bastir sinó sobre aquestes aportacions preexistents, de les quals és obligat mencionar, ja des d'ara, les més destacades.

Tant per raons cronològiques com de profunditat i extensió, convé esmentar, en primeríssim lloc, la monografia de Maria Campillo *Escriptors catalans i compromís antifeixista* (1936-1939).¹¹ La profusió i el rigor de les dades recollides per Campillo converteixen el seu text en una referència constant per a tots els estudis posteriors sobre aquest període i, no cal dir-ho, també d'aquest, fins al punt que el principal valor que podem atorgar al nostre treball gairebé es limita a aportar noves evidències que corroboren documentalment aquelles hipòtesis que ella ja havia plantejat. Encara en la dècada dels anys 1990, convé esmentar, com a mínim, dos treballs més especialment reveladors. D'una banda, l'article «Gènesi i primera adjudicació del Premi Crexells. Notes sobre cultura i novel·la en el tombant dels anys vint als trenta», de Margarida Casacuberta,¹² és fonamental per contextualitzar i entendre l'evolució dels Premis Literaris de la Generalitat als quals fem referència a la part final del nostre article. De l'altra, «La creació del Club dels Novel·listes i els fils de la història»,¹³ de Josep M. Balaguer, resulta imprescindible per entendre en termes d'estratègia de relleu generacional –i, alhora, de disseny d'un programa continuista– el període que va des de la constitució de la Colla de Sabadell fins al Club dels Novel·listes. Si el terme *continuitat* era clau en el treball de Campillo, si bé acotava el seu estudi al període 1936-1939, l'aportació de Balaguer obre la porta a fer extensiva aquesta continuïtat programàtica des de 1924 (creació de La Mirada) fins a 1939. No deu ser casual, en aquest sentit, que els dos enfocaments continuistes s'acabessin trobant en un mateix llibre, el 2001, per commemorar el centenari del naixement de Francesc Trabal,¹⁴ i, encara uns anys més tard, el 2010, en un nou doble text publicat amb motiu de l'exposició «Una esperança desfeta. Sabadell 1931-1945» als Museus Municipals de Sabadell.¹⁵ Poc més tard, Jordi Marrugat aprofitava la seva brillant introducció a la correspondència entre Josep Carner i Armand Obiols per insistir en les arrels noucentistes i la influència de Carner sobre la Colla de Sabadell, una influència que es projectarà en les diverses actuacions que Trabal, Oliver i

10. A. MANENT, *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 93.

11. CAMPILLO, *Escriptors catalans*.

12. M. CASACUBERTA, «Gènesi i primera adjudicació del Premi Crexells. Notes sobre cultura i novel·la en el tombant dels anys vint als trenta», *Els Marges*, núm. 52, març 1995, p. 19-42.

13. J. M. BALAGUER, «La creació del Club dels Novel·listes i els fils de la història», *Els Marges*, núm. 57, desembre 1996, p. 15-35.

14. J. M. BALAGUER; M. CAMPILLO, *Francesc Trabal, centenari, 1899-1999*, Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 2001.

15. J. M. BALAGUER; M. CAMPILLO, «No va ser broma, el "Grup de Sabadell"», dins *Una esperança desfeta. Sabadell 1931-1945*, Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 2010, p. 160-175.

Obiols portaran a terme, ja no a Sabadell, sinó a Barcelona, a partir de l'inici de la guerra.¹⁶ I ens convé, encara, recular a principis de segle per esmentar dues aportacions cabdals més. D'una banda, la trilogia que resulta de la monumental tesi doctoral de Neus Real: *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra*,¹⁷ *Les novel·listes dels anys trenta*,¹⁸ i *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra*,¹⁹ que, tot i centrar-se en la producció literària femenina, constitueix un cúmul inesgotable de dades sobre les lletres catalanes a finals dels anys vint i principis dels anys trenta. I, finalment, però no pas precisament per això menys important, l'article de Jordi Castellanos «Literatura catalana i compromís social en els anys trenta»,²⁰ que proporciona aclariments bàsics sobre les complexes interseccions entre literatura i política anteriors a la guerra civil.

3. Mirada llarga

No és estrany que la cèlebre reunió que va tenir lloc el 7 d'agost de 1936 al Palau Robert i de la qual deixaren constància diverses cròniques periodístiques de l'època²¹ la convoqués Francesc Trabal. L'objectiu d'aquella trobada no era altre que el d'acordar la conversió del Club dels Novel·listes, que ell mateix havia impulsat uns mesos abans sota el patronatge de les Edicions Proa de Joan Puig i Ferrer, en una nova organització, l'Agrupació d'Escriptors Catalans, que sota els auspicis de la UGT comunista s'adaptés als nous temps de la revolució social que s'havia desencadenat a Catalunya immediatament després de la derrota del cop d'estat militar de juliol de 1936. Durant la dècada anterior (1925-1935), Trabal i el nucli dur de la Colla de Sabadell (Oliver i Obiols) ja havien impulsat les Edicions de La Mirada (el primer títol publicat de les quals va ser, precisament, *L'any que ve*, de Trabal, a finals de 1925).²² Deu anys més tard, el segell Edicions de La Mirada era cedit a Edicions Proa i Trabal començava a donar voltes a la necessitat d'articular els interessos del conjunt d'escriptors catalans fent un pas més respecte de la fructífera experiència que la Colla de Sabadell havia significat. D'aquests

16. J. MARRUGAT, «Josep Carner i Armand Obiols: amistat, cultura i política en la fàbrica de la Catalunya moderna», dins: A. OBIOLS; J. CARNER, *Cartes 1947-1953*, edició i pròleg de Jordi Marrugat, Sabadell: Fundació la Mirada, 2013, p. 9-110.

17. N. REAL, *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

18. N. REAL, *Les novel·listes dels anys trenta: obra narrativa i recepció crítica*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

19. N. REAL, *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.

20. J. CASTELLANOS, «Literatura catalana i compromís social en els anys trenta», *Els Marges*, núm. 69, gener 2002, p. 7-23.

21. «Un sector d'escriptors catalans s'ha reunit», *Treball*, 9-8-1936. J. SOL, «Conseqüències de la revolució. L'Agrupació d'Escriptors Catalans», *La Humanitat*, 9-8-1936, p. 3. «L'Agrupació d'Escriptors Catalans proclama la seva adhesió al Govern de la Generalitat», *La Publicitat*, 9-8-1936, p. 2.

22. Per a una visió de conjunt recent i transversal sobre la Colla de Sabadell, vegeu: F. FOGUET; O. GASSOL (ed.), *L'humor constructiu. Vindicació de la Colla de Sabadell: Joan Oliver, Francesc Trabal i Armand Obiols*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2020.

anecdotes, ens en deixa constància una crònica molt probablement d'Ignasi Agustí publicada a *L'Instant* coincidint amb la fundació del Club dels Novel·listes:

Farà cosa d'un any que trobarem Francesc Trabal, enderiat amb la creació d'un club per a ús dels novel·listes del país. Novel·listes? –li preguntàrem. ¿És aquest un país hàbil per a donar, en matèria de clubs, alguna cosa més que clubs d'esports o de jugadors de tutti? Ens sembla que no. I encara hi oposàvem una altra dificultat: ¿quina finalitat tindrà aquest club dels novel·listes?

Francesc Trabal, però, seguia amb la idea i no ha parat fins que l'ha tinguda resolta. El club dels novel·listes del país, sense distinció de matisos, llevat dels pornogràfics, s'hi han adherit.²³

Convé no perdre de vista que el Grup de La Mirada tenia un doble objectiu: d'una banda, l'agrupació dels escriptors, que era un fi en si mateix; de l'altra, un projecte editorial autònom i lliure d'ingerències externes que permetés al Grup publicar i autopublicar tot allò que els semblés digne de ser donat a conèixer d'acord amb uns criteris d'estricta qualitat. Francesc Trabal mateix ho havia declarat el 1927 en una entrevista amb Josep M. Prous i Vila:

—Ja sabeu —ens diu— que «La Mirada» va néixer a Sabadell, empès per un petit grup d'amics que vèiem difícil que les nostres obres temptessin els editors per a oferir-les al públic. I la primera provatura ens sortí bé, i d'aleshores hem anat elaborant lentament un projecte d'edicions que d'aquí pocs dies començarà a donar fruits. «La Mirada» és una lliga d'escriptors, uns «Escriptors associats» que portem a cap un pla d'edicions, minuciosament controlat, amb una base, és clar, d'obres nostres. L'editor català, netament català (parlo, entenem-nos, de l'home que es planteja el problema del llibre sense sentimentalismes, que edita llibres catalans per guanyar-se la vida d'una manera o altra) s'insinua tot just. Aquesta és una de les raons d'ésser de «La Mirada». Però cal que immediatament us digui que és la més secundària. Amb editors professionals, o sense, uns «Escriptors associats» era una aventura que valia la pena d'intentar. Els resultats, fins ara, han estat brillants. Tenim escriptors de primera fila netament addictes. Com que no volem fer-nos cap torreta, podem publicar el que ens sembla realment bo, lliures de suggestions extra-literàries. Aquest programa pot semblar càndid. Què us diré? En el fons intentem assassinar el risc. Ja li tenim un peu al coll.²⁴

23. A. (versemblantment, Ignasi AGUSTÍ), «S'ha fundat a Barcelona el "Club dels Novel·listes"», *L'Instant*, 9-1-1936, p. 3.

24. J. M. PROUS I VILA, «Les edicions de "La Mirada"», *La Publicitat*, 7-12-1927, p. 1.

Ens sembla ben revelador que Trabal repeteixi dues vegades l'expressió «escriptors associats» i, fins i tot, confereixi a aquest caràcter associatiu l'aspecte primordial de l'organització. De la mateixa manera que no pot deixar de cridar l'atenció que aquesta associació no tingui per objectiu la simple reunió d'autors sinó el desenvolupament d'un pla editorial «minuciosament controlat». El control editorial per part de les organitzacions que succeiran el Club dels Novel·listes (Agrupació d'Escriptors Catalans, Comitè d'Edicions Catalanes, Comissió de les Lletres Catalanes i, finalment, Institut i Institució de les Lletres Catalanes) serà un dels cavalls de batalla amb les organitzacions sindicals i una característica constant en la definició dels objectius dels escriptors catalans després del 19 de juliol. El programa que Trabal defineix per al Grup de La Mirada, en definitiva, ja comença a coincidir amb algunes de les funcions bàsiques que, deu anys més tard, acabarà executant la Institució de les Lletres Catalanes, la qual cosa ens permet començar a traçar una trajectòria perfectament calculada per a la realització de la qual caldrà saber interpretar i decidir, en moments convulsos i de forta incertesa, quina és l'opció que més convé per a la salvaguarda i la difusió de les lletres catalanes.

En la mateixa entrevista, Trabal esmenta la intenció d'iniciar una col·lecció de literatura catalana («La Catalunya») traduïda al francès i publicada a França, amb la col·laboració de Pierre Rouquette, Pierre G. Bourgoïn i Émile Carbon. No pot ser casual que, just un any i tres mesos després d'aquesta entrevista, a Marsella s'hi comenci a publicar una revista, *La Revue de Catalogne*, dirigida per Pierre Rouquette i de la qual Émile Carbon serà el redactor en cap. La revista –de vida efímera, car només se'n publicaren 5 números, entre març i agost de 1929– arriba a oferir traduccions d'obres d'autors catalans (Rusiñol, Maragall, Riba, Alcover, F. Soldevila, Carner...) al francès i, entre el segon i el cinquè número, promet una nòmina de col·laboradors oberta i plural²⁵ que, però, només s'arribarà a complir en una ínfima part. El primer número és l'únic que inclou Barcelona (al costat de Marsella i París) al peu d'impremta. I una adreça postal a la capital catalana que ens remet a Francesc Cambó: Via Laietana, 28, 5è A. La idea ja era de Cambó i Estelrich i Trabal l'havia esmentat davant Prous i Vila sense ser-ne realment l'autor? O era Cambó qui s'havia apropiat del projecte ideat per Trabal? Tot i que el sabadellenc no aparegui en la nòmina de possibles autors, la revista dedica una pàgina sencera d'anunci a les «Éditions La Mirada», amb la llista d'obres publicades i de publicació imminent en els números del 2 al 5. No sembla, doncs, que la *Revue de Catalogne* fos motiu de topada entre Cambó o Estelrich i la Colla de Sabadell. Un pro-

25. Josep Carner, Carles i Ferran Soldevila, Lluís Nicolau d'Oliver, Jaume Bofill i Mates, Pere Coromines, Santiago Rusiñol, Josep M. Junoy, Joan Estelrich, Carles Riba, Joan Puig i Ferrer, Pompeu Fabra, Ferran Valls i Taberner, Jaume Massó i Torrents, Josep Puig i Cadafalch, Alfons Maseras, Josep Pla, Josep M. López-Picó, Joaquim Ruyra, Víctor Català, Prudenci Bertrana, Josep Roig i Raventós, Manuel de Montoliu, August Pi i Sunyer, Antoni Rubió i Lluch, Pere Bosch i Gimpera, Josep M. Capdevila, J. Farran i Mayoral, Jaume Serra i Hünter, Tomàs Garcés, Ramon Vinyes, Miquel Ferrà, Lluís Bertran i Pijoan, Josep M. de Sagarra, Clementina Arderiu, Josep M. Millàs-Raurell, Marià Manent, Ricard Vinyes, Ventura Gassol, Frederic Mompou (*La Revue de Catalogne*, núm. 2, 25-4-1929, p. 4).

jecte sòlid d'internacionalització i gestionat directament pels escriptors catalans, en qualsevol cas, no seria possible, novament, fins a la creació de l'Institut de les Lletres Catalanes.

4. L'Institut de les Lletres Catalanes: una proposta de la Comissió

Recapitem, doncs, quins eren els tres objectius programàtics que Trabal es fixava el 1927 per al Grup de La Mirada: 1) «Escriptors associats»; 2) Pla editorial «minuciosament controlat»; 3) Difusió internacional de la literatura catalana mitjançant una col·lecció, «La Catalunya», d'obres traduïdes al francès i publicada a França. A aquests tres primers objectius, la conversió del Grup de La Mirada en Club dels Novel·listes va permetre afegir-hi la institució d'un premi de novel·la controlat directament pels escriptors i sufragat per l'Ajuntament de Barcelona. La conversió, al seu torn, del Club dels Novel·listes en Agrupació d'Escriptors Catalans, integrada poc després en la Comissió de les Lletres Catalanes (ara ja, sota el paraigua de la Generalitat), va permetre controlar, a partir de 1937, tot el cartell de Premis de la Generalitat i, encara, instituir el Narcís Oller de conte (una proposta de Trabal, com veurem més endavant). Als objectius inicials, doncs, se n'hi afegien d'altres que es podien materialitzar, especialment, en la mesura que s'obtenia el suport institucional (de l'Ajuntament de Barcelona o de la Generalitat de Catalunya), mentre que aquells que havien pesat de bell antuvi es veien parcialment o totalment frustrats per raons diverses: 1) l'associació d'escriptors que representava l'AEC (en solitari o integrada a la Comissió de les Lletres Catalanes) servia de passaport per poder funcionar amb certa normalitat en un context de revolució social i alhora de rêmora sindical, que limitava l'autonomia d'acció dels literats i els impedia de portar a terme lliurement ni tan sols aquelles iniciatives que ells mateixos havien ideat, com ara l'enviament de llibres al front i als hospitals de guerra; 2) aquell pla editorial «minuciosament controlat» era impossible executar-lo en un moment en què qui volia controlar minuciosament les edicions era el Departament d'Edicions de la Secretaria de Treball Col·lectiu (UGT-CNT); i 3) el tímid projecte d'internacionalització de la literatura catalana, del qual Trabal havia parlat el 1927, havia estat assumit per Cambó i havia tingut, d'altra banda, una vida del tot efímera.

¿Era possible actualitzar i executar de manera franca el conjunt d'aquests objectius dins la mena d'organització que representava una Comissió de les Lletres Catalanes, que havia de fer els equilibris de *governança* que reflecteix la targeta d'invitació a P. Bertrana reproduïda més amunt? Es fa difícil de creure, especialment si tenim en compte que, només quatre mesos després que es creés la Comissió de les Lletres Catalanes, la mateixa Comissió ja planificava la seva pràctica substitució per un nou organisme, aquesta vegada sota el patrocini exclusiu de la Generalitat. Com és sabut, aquest període ha estat profusament estudiat, sobretot, per M. Campillo, i és també Campillo qui no

només destaca el caràcter de continuïtat entre la Comissió i l'Institut de les Lletres Catalanes, sinó també qui atribueix a la Comissió la iniciativa de crear l'Institut. Ho fa basant-se, forçosament, en evidències indirectes, com ara el testimoni de Xavier Benguerel:

Francesc Trabal, l'autor de *Vals*, havia tingut l'excel·lent idea de constituir la Institució de les Lletres Catalanes que, a més d'agrupar en una mena d'acadèmia els escriptors més considerables del país, s'encarregaria, d'acord amb la conselleria de Cultura de la Generalitat, d'organitzar els Premis Literaris, editar-los i, molt especialment, del servei de distribució de llibres als soldats del front. S'oferí la presidència a Josep Pous i Pagès i Francesc Trabal s'ocupà de la secretaria.²⁶

I, amb relació a la data de creació del projecte, Campillo es veu amb cor d'afinar, amb molta exactitud, que «el projecte d'una "Institució" de les Lletres Catalanes és d'uns mesos anterior a la seva creació (d'abans de l'estiu del 37, probablement entre abril i maig) i, doncs, previ al nomenament de Pi i Sunyer»,²⁷ basant-se en les precioses notes de les memòries en forma de dietari de Ferran Soldevila, que deixa constància d'una conversa telefònica amb Carles Riba, de 20 de maig de 1937, en què: «En Riba m'ha informat del projecte d'Institució de les Lletres Catalanes i que jo sóc designat com un dels membres fundadors».²⁸ Avui estem en disposició de ratificar documentalment la hipòtesi de Campillo en tots dos sentits: d'una banda, podem afirmar que, efectivament, la idea de crear un Institut / Institució de les Lletres Catalanes és de la Comissió de les Lletres Catalanes (i no pas del conseller que l'acabarà fent realitat mitjançant decret publicat el 16 de setembre de 1937); i, de l'altra, podem datar amb exactitud l'elaboració d'aquest projecte: 14 de maig de 1937.

Fins fa pocs anys, no ha estat possible consultar la documentació republicana confiscada per la policia alemanya a la França ocupada durant la Segona Guerra Mundial i que va quedar dipositada a l'Archivo General Militar de Àvila. Entre la documentació segrestada durant més de 75 anys a Àvila, hi ha desenes de carpetes pertanyents a la Generalitat i una trentena de documents vinculats al Departament de Cultura de l'època dels consellers Sbert i Pi i Sunyer.²⁹ Un d'aquests documents és un «Projecte de creació d'un Institut de les Lletres Catalanes»,³⁰ amb paper timbrat de la Comissió de les Lletres Catalanes de la Generalitat de Catalunya, format per 5 folis mecanografiats i datat a

26. X. BENGUEREL, *Memòries 1905-1940*, Madrid - Barcelona: Alfaguara, 1971, p. 255.

27. CAMPILLO, *Escriptors catalans*, p. 245.

28. F. SOLDEVILA, *Al llarg de la meua vida*, Barcelona: Edicions 62, 1970, p. 358.

29. L'existència a Àvila de documentació pertanyent a la Generalitat d'època republicana va ser revelada per primera vegada per J. OLIVA, «Els papers d'Àvila: la documentació de la Generalitat de Catalunya a l'Archivo General Militar», *Miscel·lània Cerverina*, núm. 22, 2013, p. 243-252. Una selecció d'aquesta documentació és consultable en línia a: <http://www1.memoria.cat/avila> [consultada el 7-10-2022]

30. Archivo General Militar de Àvila (AGMAV), Secció II, Apartado II, Legajo núm. 554, Carpeta núm. 4. Signatura: C317, Cp. 4, D.1 / 18-22.

Barcelona el 14 de maig del 1937. El document no porta signatura (a diferència d'altres documents similars continguts en el mateix arxiu, que porten signatura de Trabal o d'Oliver) perquè s'entén que és una proposta col·legiada i de prou envergadura perquè convingui no personalitzar-la, però el grau de detall amb relació a aspectes pràctics i pressupostaris delata, en darrer terme, el tarannà pragmàtic i eficaç de Trabal.

Naturalment, no pot ser casualitat que la data que apareix a la signatura del document ens situï tot just una setmana després que finalitzessin els cruents enfrontaments de maig del 1937, la qual cosa vol dir que, si el projecte de creació d'un Institut de les Lletres Catalanes no era conseqüència directa del trasbals provocat pels Fets de Maig, sí que, amb tota seguretat, va ser redactat sota la influència i la impressió provocada per una confrontació fratricida que va durar cinc dies i es va saldar amb mig miler de víctimes mortals, el mateix nombre que es registrà en l'intent d'alçament armat del 19 de juliol. Si l'adscripció dels escriptors a les organitzacions sindicals ja havia generat greus tensions en els mesos anteriors, la pugna armada entre comunistes i anarquistes havia de fer reflexionar forçosament als literats sobre la necessitat de trobar de manera definitiva aixopluc sota una estructura governamental que els preservés tant com fos possible de dissensions polítiques i ideològiques, un aspecte en el qual, com veurem tot seguit, el projecte de creació de l'ILC insisteix en el seu darrer paràgraf.

El document s'inicia amb una exposició de motius, que transcrivim íntegrament:

La literatura catalana ha mancat sempre d'un organisme ordenador. Però mai com avui aquesta manca no s'ha fet sentir amb tanta acuitat, ni mai no ha estat tan necessari establir aquesta funció rectora.

Les condicions de vida posteriors a l'actual moviment de renovació, sobretot en els primers temps, seran segurament molt dures. L'economia de Catalunya quedarà afeblida. Si no s'hi posés remei per endavant, fora de témer que la nostra literatura no podria vèncer la crisi que tots preveiem. Si no morís, quedaria atuída per molt llarg temps. I una falla de continuïtat produiria danys irreparables.

Cal tenir present, a més, que les editorials catalanes, sovint efímeres, de vida precària sempre, han desaparegut gairebé del 19 de juliol ençà.

Remarquem, d'altra banda, que certs llibres, els de més alta qualitat, han estat tostemps de difícil publicació si l'autor no ha comptat amb un mecenatge o amb mitjans econòmics per a realitzar-la pel seu compte. Per aquesta mateixa raó, determinats gèneres com l'assaig i el conte, que no poden mancar en una literatura completa, no han pogut prendre un bon desenrotllament o han restat inèdits.

És útil i necessari, de més a més, exercir una funció orientadora de la producció literària i fer-ne una bona tria que tingui principalment en compte la qualitat artística de l'obra, el seu sentit humanístic i el seu valor social.

És també indispensable a la vida plena i digna de la nostra literatura l'organització del seu expandiment a l'estranger i de manera semblant a d'altres pobles d'àrea

geogràfica i lingüística reduïda com el nostre, procurar el coneixement d'una selecció de la producció catalana als països cabdals del món, per mitjà de traduccions a les principals llengües.

Inversament, cal també donar a conèixer als lectors catalans d'una manera sistemàtica aquelles obres de producció estrangera que per la seva qualitat i eficiència puguin tenir una influència beneficiosa en el nostre medi literari.

Aquesta doble funció implica l'establiment d'una xarxa de relacions literàries i editorials i la creació d'un cos de traductors.

És també, de tota necessitat, i més en aquests moments de confusió i inversió de valors, l'aparició d'una o diverses revistes on es reculli i s'ofereixi al públic la producció literària menor, i des d'on el pensament català projecti periòdicament la seva llum vivificadora. Al mateix temps les pàgines d'aquesta revista serien posades a disposició d'escriptors i pensadors en llengua castellana, francesa, anglesa, russa, etc. els treballs dels quals foren degudament traduïts. Amb això es facilitaria l'intercanvi i els nostres escriptors podrien aspirar a veure publicats llurs assaigs, contes o poemes en revistes estrangeres.

Cal, així mateix, estructurar i executar cursos i sèries de conferències de caràcter literari, filosòfic i cultural i establir d'aquesta manera una comunicació directa i viva entre els intel·lectuals i el poble. Aqueixes conferències i cursos podrien celebrar-se en Biblioteques, Centres culturals, Sindicats professionals, etcètera; i per mitjà de la radiodifusió.

Per altra banda la constitució d'aquest Institut és convenient per tal d'establir el funcionament dels premis literaris de la Generalitat. Fins ara l'atorgament d'aquests premis ha estat confiat a Jurats constituïts cada any a darrera hora i moltes vegades no han pogut oferir les necessàries garanties de competència i imparcialitat. La designació dels Jurats, a més de l'organització de tot el mecanisme dels premis, és una funció que escauria perfectament a l'Institut com el que preconitzem, així el departament de Cultura delegaria en l'Institut una tasca de naturalesa purament literària.

...

Totes aquestes raons i previsions aconsellen la constitució d'un Institut de les Lletres Catalanes que tingui cura de la continuïtat, orientació, millorament i expansió de la nostra producció literària, i que treballi i vetlli per a la constant i progressiva dignificació dels escriptors catalans.

No cal dir que aquest organisme hauria d'estar constituït per homes d'una competència palesa i d'una gran rectitud moral que posés a cobert de tot dubte llur capacitat i llur imparcialitat.

A més l'Institut podria ésser un òrgan consultiu del Departament de Cultura per a tot allò que fes referència a qüestions d'ordre literari.

Convindria, però, mantenir-lo a cobert de tota influència política i de les vicissituds provinents d'aquesta, i assegurar-li una vida econòmica independent i una completa autonomia en les seves funcions. La intervenció de la política podria ésser funesta per a la literatura.

A partir d'aquí, passa a desplegar les «Funcions i organització» de l'Institut i proposa les seccions que l'han de conformar: «Secció d'Edicions», «Secció de traduccions i relacions exteriors», «Secció de revistes i conferències», «Secció de premis literaris i general». Igualment, proposa un pressupost de despeses de personal, edicions, revistes, traduccions, conferències, material i imprevistos (240.200 pessetes en total) i una relació (sense quantificar) dels ingressos previstos («Subvenció del Departament de Cultura de la Generalitat», «Subvenció de l'Ajuntament de Barcelona», «Producte de l'administració de llibres i revistes»). Finalment, el pressupost de despeses de personal incorpora, en forma de notes al peu, un proposta de noms. Així, es fixa en 9 els membres de l'Institut, que haurien de percebre 52 dietes de 50 pessetes per assistència a les sessions setmanals de l'Institut (2.600 pessetes cadascun; 23.400 pessetes en total) i es proposa que siguin Josep Pous i Pagès, Pompeu Fabra, Carles Riba, Lluís Nicolau d'Olwer, Gabriel Alomar, Joaquim Xirau, Ferran Soldevila, Francesc Trabal i Joan Oliver. Igualment, el pressupost de despeses de personal preveu, també, la remuneració de cinc membres de la Comissió de les Lletres Catalanes que portin a terme les tasques d'«Oficina d'execució de l'Institut a 9.000 pessetes anuals» (45.000 pessetes anuals) i es proposa que aquestes cinc persones siguin «els actuals membres de la Comissió de les Lletres Catalanes (Pous i Pagès, Trabal, Oliver, Murià i Montanyà)». Aquesta oficina preveu, igualment, el suport tècnic d'un administrador-comptable (6.000 pessetes), una mecanògrafa poliglota (6.000 pessetes), una mecanògrafa (4.800 pessetes) i un ordenança (4.320 pessetes). Així, les despeses de personal puguen a un total de 89.520 pessetes, una mica menys d'una tercera part del pressupost total.

Si comparem aquesta proposta amb el decret del conseller Carles Pi i Sunyer que acabaria donant forma jurídica a l'Institut de les Lletres Catalanes, el setembre del 1937, constatem, en primer lloc, que l'exposició de motius que encapçala el projecte del 14 de maig no troba ressò literal en el preàmbul del decret publicat el 16 de setembre. Hem de suposar que l'autor del preàmbul del decret és el conseller de Cultura mateix, la qual cosa, com ja ha apuntat M. Campillo, és coherent amb «el caràcter programàtic d'alguns dels decrets dictats per Pi i Sunyer, els preliminars dels quals constitueixen, gairebé, un gènere literari».³¹ Ara bé, el contingut dels diversos apartats que configuren el projecte del 14 de maig, en canvi, sí que troba una translació pràcticament exacta en l'articulat del decret de creació de l'Institut. Així, constatem que:

31. CAMPILLO, *Escriptors catalans*, p. 245, n. 9.

- 1) La Secció d'Edicions preveia, segons el Projecte: «a) Editar les obres cabdals de la literatura catalana. b) Editar aquelles obres que, tot i la seva bona qualitat, no poden aspirar a una gran audiència, i la publicació de les quals no és, per tant, remuneradora. c) Editar les obres completes dels mestres de la nostra literatura», mentre que el decret de creació estableix tres col·leccions literàries bàsiques: «I. Col·lecció d'obres inèdites i de reconeguda qualitat d'autors catalans. II. Col·lecció d'obres cabdals de la literatura catalana i obres completes d'autors catalans. III. Col·lecció d'obres mestres antigues i modernes d'altres literatures no catalanes» (art. 12). És a dir, que fusiona els apartats a) i c) del Projecte i hi afegeix una col·lecció de traduccions que, de fet, també trobem al Projecte, però en l'apartat on es regula la Secció de traduccions i relacions exteriors: «Fer traduir al català i editar obres de literatura estrangera».
- 2) Les funcions que el Projecte preveia per a aquesta Secció de traduccions i relacions exteriors són recollides de manera exhaustiva en l'article 17 del decret, que dicta: «Procurarà també l'Institut l'expansió i coneixement exterior de la literatura catalana, i per a això, a més dels altres mitjans que cregui oportuns, es valdrà dels següents: a) Fer traduir i gestionar la publicació en llengua castellana i estrangeres d'obres catalanes. b) Gestionar l'admissió de col·laboració catalana en publicacions castellanques i estrangeres. c) Establir una xarxa de relacions exteriors de caràcter editorial i literari. d) Organitzar conferències i exposicions bibliogràfiques fora de Catalunya», mentre que el Projecte li assignava les funcions següents: «a) Fer traduir i gestionar la publicació a l'estranger d'obres catalanes. b) Fer traduir al català i editar obres de literatura estrangera [aquesta ja ha estat recollida en l'apartat anterior]. c) Establir una xarxa de relacions exteriors de caràcter editorial i literari. d) Organitzar un Cos de traductors a les principals llengües i d'aquestes al català. e) Gestionar l'admissió de col·laboració catalana en publicacions estrangeres; i recaptar per les nostres publicacions col·laboració estrangera. f) Organitzar exposicions bibliogràfiques, conferències, etc. en centres de l'exterior».
- 3) D'acord amb el Projecte, incumbiria a la Secció de revistes i conferències «tot el referent a l'edició de [i?] direcció de revistes i altres publicacions periòdiques i de propaganda bibliogràfica; organització de conferències, cursos, festes de cultura (intervenció a la Fira del Llibre, exposicions del llibre català a Barcelona i altres ciutats catalanes, etc.); conferències, cursos i lectures, etc. per radiodifusió». El decret demostra més disciplina organitzativa i discrimina, en un article, l'encàrrec d'edició d'una revista que prefigura la represa de la *Revista de Catalunya* a partir de gener de 1938: «L'Institut s'encarregarà també de publicar, per edició directa o per conveni amb una editorial, una revista literària, d'assaig i crítica»³²

32. La descripció d'aquesta revista com «literària, d'assaig i crítica» és perfectament coincident amb la

- (art. 13) i, en un article final, hi recull la resta de funcions de caràcter heterogeni que indicava el Projecte: «Ultra les funcions que fixa el present Decret, l'Institut podrà organitzar cursos i conferències, festes de cultura, exposicions bibliogràfiques, concursos literaris, lectures per radiodifusió i qualsevol altra activitat que pugui contribuir al millor resultat de la missió que té encomanada» (art. 18).
- 4) El Projecte preveia igualment que a la Secció de premis literaris i general li correspondria «convocar els concursos literaris de la Generalitat, nomenar-ne els jurats. Proposar la modificació o ampliació d'aquests premis» i el decret de Pi i Sunyer estableix, en consonància, que: «Podrà ésser atribuïda a l'Institut la designació dels Jurats encarregats de fallar els concursos de la Generalitat i la fixació de la forma en què hauran d'emetre llurs veredictes, així com la proposta de creació de nous Premis i possibles modificacions dels existents» (art. 10).
 - 5) Segons el Projecte de creació, aquesta mateixa Secció de premis literaris i general compliria les funcions de «Evacuar les consultes del Departament de Cultura de la Generalitat. Entendre en totes les qüestions d'ordre literari general que interessin la vida de les nostres lletres», i el decret estipula que «L'Institut de les Lletres Catalanes serà l'òrgan assessor i informador del Departament de Cultura de la Generalitat en totes les qüestions d'ordre literari» (art. 8).
 - 6) Quant a l'estructura de l'Institut, el decret hi dedica, com és natural en un text normatiu, els primers 7 articles i, per tant, hi dona un tractament molt més extens i detallat del que havia fet el Projecte, que es limitava a fixar en 9 els membres de l'ILC i en 5 els de la Comissió de les Lletres Catalanes que s'hi integrarien sense ser-ne necessàriament membres. El decret augmenta fins a 20 el nombre de membres, sense que es necessiti, però, «per a actuar, que estigui cobert per complet el nombre de llocs que totalment l'integren» (art. 2) i, amb relació a la Comissió de les Lletres Catalanes, la incorpora a l'ILC per fer-hi temporalment les funcions de Secretariat de l'Institut i estableix que «quedarà dissolta en el moment en què es constitueixi en Secretariat de l'Institut» (Disposicions addicionals, art. 22).
 - 7) Dels noms que havia proposat la Comissió de les Lletres Catalanes en el seu projecte de 14 maig de 1937, el conseller Pi i Sunyer optarà per fer una proposta de mínims (només 8 membres) de prestigi incontestable i facultar el Ple de l'Institut

proposta continguda en un pla d'edicions anònim (molt probablement, també, de Trabal) de principis de 1937, procedent novament de l'Archivo General Militar de Ávila (AGMAV, C.317, Cp. 4, D.14/46). En la llista de publicacions que aquest pla recomana que assumeixi el Departament de Cultura de la Generalitat, ja hi trobem una «revista de literatura, assaigs i crítica». La idea, per tant, venia de lluny i no és estrany que aquesta sigui una de les primeres qüestions que abordi l'Institut de les Lletres Catalanes. En la primera reunió després de la sessió de constitució, el 22 de setembre de 1937, s'acorda encarregar «al senyor Rovira i Virgili la redacció d'un pla per a la publicació d'una revista d'assaig i literatura» (*Llibre d'actes de la Institució de les Lletres Catalanes*, Sessió de 24-9-1937, ANC1-209-T-1, f. 2 r).

perquè designi nous membres fins a arribar a un màxim de 20. Així, el decret designarà com a membres de l'Institut de les Lletres Catalanes Pompeu Fabra, Pere Coromines, Josep Pous i Pagès, Josep Carner, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili i Jordi Rubió i Balaguer. Prescindeix, per tant, de Gabriel Alomar (que s'hi incorporarà, però, a proposta del Ple de la Institució el març de 1938) i de Joaquim Xirau³³ i hi afegeix Pere Coromines, Josep Carner, Antoni Rovira i Virgili i Jordi Rubió i Balaguer. Francesc Trabal i Joan Oliver, que –evidentment– formaven part de la proposta de membres continguda en el Projecte, desapareixen també del decret, però, a la pràctica, queden igualment incorporats a l'Institut, juntament amb Anna Murià i Lluís Montanyà, com a membres del Secretariat de l'Institut. Francesc Trabal, d'altra banda, n'esdevindrà membre a finals d'octubre juntament amb Jaume Serra i Hünter i Ernest Martínez Ferrando; i Joan Oliver substituirà aquest últim el mes de novembre i esdevindrà, per tant, membre adjunt de la (ja) Institució de les Lletres Catalanes.

- 8) Finalment, la quantitat que el Departament de Cultura fixa per a subvencionar l'activitat del nou Institut fins al 31 de desembre de 1937 és de 200.000 pessetes (Disposicions addicionals, art. 23). Si tenim en compte que l'estimació pressupostària que contenia el Projecte per a l'actuació de tot un any era de 240.200 pessetes i que el decret de creació es publica quan falten només tres mesos i mig per finalitzar l'exercici, la quantitat resulta fins a tal punt generosa que deu constituir un cas únic en la història de la cultura catalana de subvenció del 300% de l'import inicialment sol·licitat...

La proposta elevada per la Comissió de les Lletres Catalanes el 14 de maig de 1937 al conseller de Cultura (encara Antoni M. Sbert) és plenament materialitzada, doncs, i fins i tot ampliada pel decret de creació de Pi i Sunyer publicat el 16 de setembre del mateix any. L'orientació programàtica que Trabal havia volgut conferir ja al Grup de

33. «He parlat per telèfon amb en Riba. M'ha explicat una mica el que havia passat amb la Institució de les Lletres Catalanes. En Pi i Sunyer ha tingut certs escrúpols i ha volgut que els nomenaments fossin fets amb tota solvència. Sembla que en Joaquim Xirau anirà a l'aigua (quasi res publicat en català i contrapartida Serra Hunter). Els joves (Trabal, Oliver) també estan o han estat en perill», SOLDEVILA, *Al larg de la meua vida*, p. 383. L'anotació porta data de 25 de setembre de 1937 i no deixa de sorprendre que, en una anotació del dia abans, 24 de setembre, Soldevila consigni que: «La Institució de les Lletres Catalanes va endavant. Veig que hi ha hagut canvis: en Pous i Pagès, que hi intervenia, però que no sonava com a membre, ara n'és: sembla que el designaran president. En Jordi Rubió, que en Riba donava com a futur membre, ja n'és. A part d'aquests tres, no sé qui més hi ha. En Riba m'ha dit que el primer nomenament serà el meu». Quan Soldevila escriu això, ja fa vuit dies que s'ha publicat al DOGC el decret de creació de l'ILC, que conté els vuit noms esmentats més amunt i del qual Soldevila, clarament, no té notícia. Dos dies abans de l'anotació, de fet, ja ha tingut lloc la sessió de constitució de l'ILC, presidida pel conseller de Cultura, i el mateix dia 24, s'han reunit Pous i Pagès, Fabra, Rubió, Rovira i Virgili i Riba en primera sessió ordinària i han pres els primers acords. Aquests cinc prohoms constitueixen, en realitat, el nucli dur inicial de l'Institut de les Lletres Catalanes, atès que la designació de Josep Carner tenia un caràcter, és clar, merament honorífic, i ni Lluís Nicolau d'Olwer ni Pere Coromines no fan acte de presència al llibre d'actes fins als mesos d'octubre i novembre, respectivament, quan el Ple de l'Institut ja havia portat a terme diverses sessions i, fins i tot, havia incorporat nous membres.

La Mirada, més les funcions que hi afegirien les posteriors transformacions d'aquest Grup, ara es veien plenament realitzades.

5. Conclusions

Aquells «escriptors associats» que, a mitjan anys vint, s'havien començat a aplegar al voltant del Grup de la Mirada aconseguirien portar a terme, en el període que va de setembre de 1937 a gener de 1939, la seva actuació més reeixida. Una actuació fonamentada sobre les bases de la diversitat i l'entesa, que passaria per alt –gairebé– qualsevol consideració ideològica o generacional i posaria la literatura i la cultura al centre dels seus esforços. Els joves *pocavergonyes* de la Colla de Sabadell s'asseurien al voltant de la mateixa taula que els savis Fabra, Rovira i Virgili, Pous i Pagès o Pere Coromines, i demostrarien una seriositat i una energia que, probablement, només ells podien aportar a un moment tan delicat i crucial (la direcció impecable d'Armand Obiols de la *Revista de Catalunya* n'és el millor exemple); el vell conservador Ruyra, vestit de jaqué, seria degudament homenatjat per la plana major de la Institució i pel Govern el setembre de 1938 amb motiu del seu vuitantè aniversari (es fa difícil imaginar que un acte com aquest hagués pogut tenir lloc sota l'ègida d'una organització sindical);³⁴ el conjunt dels membres de la Institució de les Lletres Catalanes imprimiria a la seva actuació un caràcter accelerat, gairebé frenètic, amb una mitjana de gairebé una sessió setmanal del ple (n'arriben a celebrar 47 entre setembre de 1937 i gener de 1939) i en només 16 mesos desplegaria un programa d'actuacions quantitativament i qualitativament admirable.

El pla editorial «minuciosament controlat» dona uns fruits esplèndids, tot i que necessàriament efímers. A la pràctica, no comencen a concretar-se fins a la primavera de 1938 i, per tant, es limiten a un període de poc més de mig any, durant el qual, això no obstant, veuran la llum, entre altres, obres cabdals com *Aloma*, de Mercè Rodoreda, el llibre de crítica literària *Per comprendre 1927-1935*, de Carles Riba, el dietari *Hores angleses*, de Ferran Soldevila, l'obra teatral *La fam*, de Joan Oliver, la reedició de *La vida i la mort de Jordi Fraguinals*, de Josep Pous i Pagès, o l'encàrrec a Pere Calders d'*Unitats de xoc*. Tot i que no es pugui començar a desplegar fins a mitjan 1938, aquest pla editorial ja havia estat esbossat (vegeu més amunt, nota 32) molt a principis de 1937 i enviat al conseller de Cultura, tal com revela un altre document procedent d'Àvila,³⁵ molt probablement redactat per Trabal, que hem descrit i analitzat en un altre

34. Ruyra havia estat víctima, el novembre del 1936, d'un escorcoll i robatori al seu domicili del barri de Gràcia per part d'uns desconeguts, molt probablement *incontrolats* d'òrbita sindical: «L'escriptor Joaquim Ruyra, que habita al carrer de Bretón de los Herreros, denuncia que es presentaren al seu domicili uns desconeguts i li feren un escorcoll. Li robaren 1.025 pessetes en metàl·lic i uns documents de crèdit, i l'obligaren a firmar uns documents de donació de les pessetes i de les cartes de crèdit» (*La Publicitat*, 5-11-1936, p. 3).

35. Archivo General Militar de Àvila, AGMAV, C.317, Cp. 4, D.14/46.

lloc.³⁶ Tot plegat no fa sinó reforçar la hipòtesi que la mena d'organització que l'Institut de les Lletres Catalanes acabarà representant havia estat perseguida calculadament per part dels escriptors des de molts mesos abans.

La difusió de la literatura catalana fora de les nostres fronteres que dugué a terme la Secció de Relacions Exteriors representa una tasca d'internacionalització que supera llargament qualsevol expectativa que els escriptors catalans s'haguessin pogut plantejar anteriorment: els viatges internacionals de Riba a França i Anglaterra, de Pous i Pagès a París i de Trabal i Rodoreda a Praga, Provença i París, la designació de delegats a Provença, París, Praga i Cambridge, l'establiment de col·laboracions amb capçaleres internacionals per publicar-hi traduccions del català i de biblioteques catalanes a l'estranger representen, en conjunt, una arrencada de la internacionalització de la literatura catalana en plena guerra plantejada molt sòlidament i que hauria donat uns resultats formidables si no hagués quedat, novament, interrompuda pel desenllaç del conflicte armat.³⁷

Finalment, el propòsit que no formava part inicialment, encara, del Grup de la Mirada, però que de seguida incorporaria el Club dels Novel·listes –la institució i el control dels premis literaris– començaria a trobar un espai còmode ja en l'etapa de la Comissió de les Lletres Catalanes i del tot idoni en el període de la Institució de les Lletres Catalanes. Recordem que la convocatòria de 1937 dels Premis de la Generalitat (fins aleshores: Premi Creixells de novel·la, Premi Ignasi Iglésias de teatre, Premi Joaquim Folguera de poesia i Premi Joan Maragall d'assaig, creat el 1936 mateix), s'incrementa amb dos premis més: el Narcís Oller de conte i el Valentí Almirall de treball periodístic. El primer d'aquests dos premis neix com a proposta –rescatada, novament de la documentació segrestada a l'Archivo General Militar de Àvila– de Francesc Trabal, en qualitat de president de la Comissió de les Lletres Catalanes, al conseller de Cultura (Pi i Sunyer), datada el 16 de juliol de 1937:

La institució del Premi Creixells i tota la campanya menada a favor de la novel·la, han aconseguit la intensificació de la producció novel·lística i la valoració als ulls del públic d'aquesta forma de narració, així com un augment de la venda de novel·les. Però han produït al mateix temps un efecte insospitat: desvalorar la narració curta, el conte.

Ha estat dit i repetit en totes les formes i tan insistentment que la novel·la era el que donava to i qualitat a la literatura narrativa, que la novel·la era la forma literària de la nostra època, que era en certa manera l'equivalent de la poesia èpica d'altres temps, que una literatura sense novel·la era una literatura coixa, mancada d'un dels seus

36. O. PONSATÍ-MURLÀ, «Del Club dels Novel·listes a la Comissió de les Lletres Catalanes: relació entre escriptors i sindicats durant la *belle époque des songes socialo-communistes*», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, en premsa.

37. CAMPILLO, *Escriptors catalans*, p. 338-344.

més indispensables ornaments, que el públic n'ha tret la inesperada conclusió que tota altra forma narrativa no tenia valor de cap mena.

Conseqüència d'això: el públic català no s'interessa pels llibres d'històries curtes. El conte, la novel·leta, estan avui completament desprestigiats. Publicar avui un aplec de contes, siguin de qui siguin, tinguin el valor que es vulgui, és anar a un fracàs segur. I la producció de narracions curtes quedarà aviat completament estroncada si les coses seguissin per aquest camí.

Això fóra un dany irreparable per a la nostra literatura. No podem oblidar que el gènere a què ens referim ha donat veritables joiells a les nostres lletres. Esmentarem només els contes i novel·letes de Joaquim Ruyra i els d'Ernest Martínez Ferrando, models en aquest gènere perquè quedi ben palès quina pèrdua tan lamentable fóra per a la nostra literatura l'estroncament d'un gènere que ja ha donat entre nosaltres fruits admirables. Totes aquestes raons aconsellen d'emprendre una acció que revaloritzi la narració curta o conte als ulls dels lectors catalans i estimuli els nostres escriptors a la producció d'aquest gènere. La narració curta és en totes les literatures com aquells petits flascons tallats on són contingudes les essències més fines. Si per culpa nostra en fallés la producció al nostre camp literari, la nostra descurança no tindria perdó. Tots aquests motius mouen la Comissió de les Lletres Catalanes a proposar a l'Honorable Conseller de Cultura la creació d'un Premi Literari per al millor recull de contes produït durant cada any, Premi idèntic als altres existents, en la seguretat que això fóra la millor manera de revaloritzar aquesta forma narrativa i intensificar-ne la producció.

Ahora aquesta Comissió proposa donar a aquest Premi el nom de Narcís Oller.

Visqueu molts anys.

Barcelona, 16 de juliol del 1937.

Per la Comissió de les Lletres Catalanes,

Francesc Trabal [signatura manuscrita]

President³⁸

El decret de convocatòria dels Premis Literaris de la Generalitat per a l'any 1937, publicat al DOGC el dia 1 de setembre de 1937, efectivament ja incorpora la creació i la convocatòria dels dos nous premis: Premi Narcís Oller de conte i Premi Valentí Almirall destinat al millor treball periodístic, tots dos dotats amb 2.500 pessetes (la meitat, doncs, de la resta de guardons que conformaven el cartell de Premis de la Generalitat, atès que l'extensió dels treballs també era molt més breu).³⁹

38. Archivo General Militar de Ávila (AGMAV), Sección II, Apartado II, Legajo núm. 554, Carpeta núm. 4. Signatura: C317, Cp. 4, D.1 / 49.

39. DOGC n. 244, dimecres, 1-9-1937, p. 898.

Per tant, una lectura que intenti connectar els propòsits de Trabal per al Grup de La Mirada a finals dels anys 1920 i les principals línies de treball de l'Institut / Institució de les Lletres Catalanes a partir de setembre de 1937 fa difícil no concloure que les diverses formes que successivament adopta l'organització d'escriptors a Catalunya (Grup de La Mirada, Club dels Novel·listes, Agrupació d'Escriptors Catalans, Comitè d'Edicions Catalanes, Comissió de les Lletres Catalanes, Institut de les Lletres Catalanes) responen a la constant metamorfosi d'un mateix projecte cultural de fons que es va adaptant als imperatius i circumstàncies que el condicionen en cada moment, especialment a partir de juliol de 1936. I que, en aquest procés de mutació constant, els escriptors catalans, lluny de deixar-se endur pel remolí dels esdeveniments, van intentar no perdre en cap moment el control de la situació i van anticipar constantment aquelles respostes que resultessin més coherents amb el seu projecte cultural tot fent gala d'un sentit pràctic que no acostuma a abundar entre els literats i que, en aquest cas, és en bona part imputable a Francesc Trabal.